

- робота, - №1, - 2003, - С.16-22.
3. Палліативна допомога при ВІС-інфекції. Модуль ГАЛЕН №15 / Міжнародна асоціація лікарів по проблемам ВІС/СПІД (ІАРАС). - 2004. - 79 с.
 4. Палліативна допомога// Протоколи ВОЗ для країн СНГ по наданню допомоги і лікування при ВІС-інфекції і СПІД. Версія 1. - 2004.
 5. Превентивна робота з молоддю за методом „рівний-рівному”: Навч. посібник / За ред. І.Д.Звереві. - К.: Навч. книга, 2002. - С. 89-100. - 256с.
 6. Соціальна робота /Соціальна педагогіка. Понятійно-термінологічний словник. За заг.ред. І.Д.Звереві. - К.: Етносфера, 1994. - С.102.
 7. Стандарти соціальних послуг у сфері протидії ВІС/СПІД в Україні (передумови та перспективи) / Авт. колектив: Андрієнко Т., Банаш І., Лях В. та ін. - К.: Видавничий дім „Кієво-Могилянська Академія”, 2005. - 125 с.

Лях Т.Л.
(м. Київ)

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДІЖНИХ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ГРУП

В статті автор аналізує поняття «волонтер», «волонтерство», «волонтерское движение», розглядає особливості діяльності молодіжних волонтерських груп.

The author analyses the following definitions "volunteer", "volunteering" "volunteer movement" in the article and discover the specific features of the functioning of youth group of volunteers.

Волонтерство як ідея соціального служіння дуже давня. У суспільстві завжди були люди, для яких способом реалізації, самоствердження, зв'язку і спілкування з іншими людьми була праця на благо тієї громади, у якій їй довелося народитися та жити.

На сьогодні, волонтери – це люди, які не обмежуються оплачуваною роботою і виконанням звичайних життєвих обов'язків, витрачають час та сили на справи, які не приносять їм особисто матеріальної вигоди, виходячи з того, що їх діяльність корисна іншим, а також приносить задоволення їм самим.

У ХХІ ст. країни світу в своїй соціальній політиці все більше зважатимуть на міжсекторальну взаємодію держави, бізнесу, громадянських організацій. Саме шляхом встановлення балансу між різними силами формуватимуться цінності, встановлюватимуться пріоритети, розподілятимуться ресурси. Одним із найпотужніших людських ресурсів у цьому процесі є добровольці. Явище, коли людина добровільно, без примусу витрачає свій час, талант та енергію на допомогу іншим називають волонтерством. Волонтерство – це фундамент громадянського суспільства. Без участі добровольців важко уявити громадські організації й доброчинність взагалі, без них унеможлиблюється якісний суспільний контроль за діями влади і бізнесу. Без добровольців бракує енергії для будівництва суспільства, не вистачає сил і часу на людей, які потребують допомоги, не достатньо творчого потенціалу для розв'язання соціальних проблем. Мета статті: розглянути особливості соціально-педагогічної діяльності молодіжних волонтерських груп.

Для України, як і для всього світу, волонтерство є актуальним і важливим з низки причин. По-перше, як свідчить багаторічний досвід використання праці волонтерів, це ефективний спосіб вирішувати складні проблеми окремої людини, суспільства і навколишнього середовища, які часто виникають на ґрунті недостатньої турботи про суспільне благо. По-друге, волонтерство приносить у соціальну сферу нові, як правило, творчі та сміливі ідеї щодо вирішення найгостріших і найскладніших

проблем. Тому саме завдяки йому безвихідні, на перший погляд, ситуації знаходять своє розв'язання. По-третє, волонтерство – це спосіб, за допомогою якого кожний представник суспільства може брати участь у покращанні якості життя. По-четверте, це механізм, за допомогою якого люди можуть прямо адресувати свої проблеми тим, хто здатний їх вирішити.

Волонтерська робота допомагає людям досягти більшого впливу на власне життя. Зокрема, участь у волонтерській діяльності людей, які самі потребують допомоги (самотні пенсіонери, люди з особливими потребами, малозабезпечені, люди з алкогольною та наркотичною залежністю в минулому тощо), зарекомендувала себе як шлях, що допомагає їм змінити своє життя на краще. Допомагаючи іншим, вони стають упевненими в своїх силах, здібностях, опановують нові навички і встановлюють нові соціальні зв'язки. Також волонтерство дає змогу людині знайти себе і закласти у своє життя ті цінності та звички, які дозволять їй мати здорове, продуктивне і насичене життя.

У повсякденному житті ми все частіше чуємо слова „волонтер”, „волонтерство”. Нині під „волонтерством” розуміють діяльність на основі доброї волі. Без будь-якого примусу люди діють на благо суспільства, керуючись у своїх вчинках власним бажанням і намагаючись бути максимально корисними. Свій вільний час вони присвячують соціально корисним справам. Наприклад, збирають пожертви, об'єднують навколо себе дітей та молодь і захоплюють їх цікавою справою, беруть участь у реалізації соціальних проектів і програм, разом з однодумцями створюють волонтерські організації для вирішення проблем, які хвилюють громаду [7].

У світовій практиці найголовнішою ознакою волонтерства є те, що доброволець частину свого вільного (особистого) часу, сил, енергії, знань, досвіду добровільно (без примусу та вказівок „згорі”) витрачає на здійснення діяльності, яка приносить користь людям і суспільству загалом.

У Записці Генерального секретаря ООН, адресованій Комісії соціального розвитку Економічної і соціальної ради ООН виділено найважливіші риси волонтерства, серед них:

- *турбота про людей.* Адже співчуття, моральна підтримка, допомога, піклування сприяють формуванню важливої для людського суспільства атмосфери – взаємопідтримки. Для соціальної роботи це важливий ресурс, який допомагає створювати безпечне середовище для існування та розвитку кожного члена суспільства. Найважливішим рушійним механізмом виступає людський фактор, який вище схеми взаємовідносин „ти – мені, я – тобі”. Для волонтерів характерними є формули: „я – тобі, ти – мені” та „я – усім”.
- *солідарність і гуманна корисливість.* Люди добровільно жертвують своїм часом заради встановлення уз взаємодовіри та приналежності, що робить їх зацікавленими у благополуччі інших.
- *духовна якість і громадянська чеснота.* Адже його значення полягає не лише у тому, що ми робимо через любов та співчуття до інших, а й те, як це впливає на людину, яка надає добровільну допомогу – „ми те, що ми робимо для інших”.
- *багате джерело людського досвіду.* Під „людським досвідом” розуміється досвід, який набуває людина у процесі взаємодії з іншими людьми, соціальними групами, державою. Милосердя, толерантність, солідарність, співробітництво, подолання конфліктів, лобювання, емоційні й соціальні зв'язки, захист від небезпечного впливу тощо. Можливість ділитися, обговорювати, переймати більш ефективні форми ф методи – це можливість напрацьовувати і вдосконалювати цей неформальний суспільний фонд вмінь та навичок встановлення й підтримки комунікативних відносин.
- *нові інтелектуальні ресурси.* Волонтери – це не лише виконавці програм, але

- й джерело нових ідей, нового життєвого досвіду.
- *участь і відповідальність, як суть активної громадянської позиції і благого управління.* Громадянськість, взаємодовіра, солідарність і відповідальність, підкріплені соціальними відносинами, які базуються на схожих світоглядних установках і спільності обов'язків, є взаємодоповнюючими цінностями.
- *етичний стандарт.* Ця риса волонтерства виражає якість людських взаємостосунків. За рівнем норм, які встановлюються (що дозволено, що забороняється), це одна з найвищих ступіней. Вона знаходиться приблизно на такому ж рівні, як і етичні норми духовних конфесій, однак підтримується не за рахунок встановлених догматів, а на максимально свідомому рівні.
- *забезпечення надійної платформи для відновлення зв'язків між людьми.* Відомо, що людей завжди розділяли багатство, культура, релігія, етнічне походження, вік, стать. Волонтерство ж може виступати одним з найголовніших засобів примирення і відновлення розділеного суспільства, оскільки ця діяльність здійснюється без дискримінації за певними ознаками.
- *нове бачення соціальної діяльності.* Воно полягає у новому ставленні до зайнятості у галузі соціального захисту. Людина, яка бере участь у волонтерських програмах, отримує повну ясність у мотивації своєї праці. Первинним для неї є вже не компенсація за працю, а результат – допомога, вирішення проблеми тощо, а для руху в цілому – охоплення всього спектру суспільних проблем [4].

Існує припущення, що волонтерство як суспільний рух виникло на Заході, а першими волонтерами були самаритяни, які почали надавати допомогу усім, хто її потребував.

Більш впевнено можна говорити про виникнення феномену волонтерства вже з середини XIX століття. 1859 рік вважається роком виникнення волонтерського руху в світі. Саме в цей період Анрі Дюран, відомий французький письменник-журналіст, вражений наслідками кривавої битви при Сольферіно, запропонував Створення Червоного Хреста – організації, яка б працювала на волонтерських засадах і надавала першу медичну допомогу полоненим та пораненим. Принципами, сформульованими Анрі Дюраном, керуються і досі волонтерські організації усього світу.

Деякі дослідники виділяють XX століття як головну віху у розвитку волонтерського руху. У Європі після закінчення першої світової війни з'явилися люди, готові надавати допомогу постраждалим у війні. Саме у цей час були створені перші волонтерські організації. На сьогодні засновано Координаційний комітет міжнародної волонтерської служби (CCIVS) під егідою ЮНЕСКО зі штаб-квартирою у Парижі [5].

В Україні існує давня традиція суспільної праці, взаємодопомоги, піклування про ближнього. Осіб, які працювали у цій сфері, називали громадськими діячами, альтруїстами, доброчинцями, добровольцями тощо. Настали нові часи і по-іншому стали називати таких людей – *волонтери*. У Законі України „Про соціальні послуги” поняття „волонтер” трактується як фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову та вмотивовану діяльність, що має суспільно корисний характер.

Історія волонтерства в Україні нараховує понад сто років. Першими вітчизняними волонтерами також можна вважати представників Червоного Хреста, який організував добровільний запис у сестри милосердя в шпиталі та лікарні для бідних. Потім був тривалий радянський період, коли поняття „доброволець” мало яскраве ідейно-патріотичне забарвлення: так називали людину, яка добровільно виявила бажання служити інтересам не якихось окремих громадян (доглядати за хворими, допомагати сиротам, немічним і людям похилого віку), а партії, комуністичній ідеї, соціалістичній державі. Відповідно, й об'єктами волонтерства за радянських часів могли бути лише державні справи, як-то побудова Магнітки,

Дніпрогесу, військово-революційні й трудові подвиги тощо.

Життя людини за радянських часів передбачало наявність у неї "суспільного навантаження". Види суспільної допомоги залежали від віку населення: діти допомагали дошкільнятам, ровесникам і ветеранам, молодь - молодшим школярам, підліткам, людям з особливими потребами, особам, що опинилися у складній життєвій ситуації, дорослі - сім'ям, які потребували допомоги, важковиховуваним підліткам, хворим тощо [6].

Вся добровільна робота провадилася в межах громадських організацій: професійних спілок, комсомолу, піонерії. Існували також ради ветеранів війни і праці, клуби за інтересами тощо.

За часів функціонування СРСР були поширені такі форми шефської роботи, які по духу нагадують волонтерство: шефство старших школярів над молодшими; шефство студентів і робітників над школярами; шефство молоді над "педагогічно занедбаними" дітьми та підлітками; шефство членів професійних спілок над сім'ями "групи ризику"; відвідування хворих; надання допомоги відстаючим школярам і студентам; наставництво досвідчених працівників над молодими робітниками; участь у роботі оперативних комсомольських загонів, Добровільної народної дружини тощо [2].

Участь у суботниках, роботу тимурівських загонів і подібну до цього діяльність, що здійснювалася безоплатно за радянських часів, не завжди можна було вважати формою волонтерства, оскільки вона не часто відповідала принципів доброї волі. Адже волонтерство - це, насамперед, добровільний вияв бажання людини допомагати іншим, не заради грошової компенсації або ж матеріальної користі, а заради блага для всіх членів громади.

Волонтерська робота не обов'язково є безоплатною. Так, волонтери ДООН (Добровольці Організації Об'єднаних Націй - UNV), які працюють у технічній, економічній, соціальній сферах, мають право на отримання матеріальної допомоги для забезпечення щомісячного прожиткового мінімуму, право на покриття витрат на місцевий транспорт і підготовку до роботи, що включає вивчення місцевих умов і мови. Вони також забезпечуються житлом і основними видами обслуговування. Крім того, передбачається їх страхування на випадок хвороби та страхування життя. ДООН, було створено в 1970 році Генеральною Асамблеєю ООН. Зараз до неї входять понад 130 країн світу [1].

У незалежній Україні розвиток волонтерського руху датується початком 90-х років ХХ ст., коли було створено службу під назвою „Телефонів Довіри”, де працювали добровольці (доброчинний Телефон Довіри в Одесі). У 1991-1992 роках у зв'язку з розвитком соціально-педагогічної роботи все активніше почали говорити про важливість волонтерства у суспільстві. Цей період також виділяє український дослідник Н.Івченко, але вже пов'язуючи його з виникненням і розгалуженням мережі Центрів соціальних служб для молоді [3].

Разом з державними організаціями, які залучають до роботи волонтерів, починають створюватися громадські організації, метою діяльності яких є об'єднання та координація зусиль у справі сприяння розвитку волонтерського руху в Україні та захисту законних інтересів своїх членів. Серед них найбільш потужними є Всеукраїнський громадський центр „Волонтер”, Центр волонтеріату „Добра воля”.

Від часів незалежності України державою видано низку нормативно-законодавчих актів щодо підтримки та розвитку волонтерського руху, зокрема, у Законах України „Про соціальну роботу з дітьми та молоддю” (від 21.06.2001, № 2558-III), „Про соціальні послуги” (від 19.06.2003, № 966-IV), в яких добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна. 10 грудня 2003 року затверджено постанову Кабінету Міністрів України „Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг” (від 10.12.2003, № 1895). Нині обговорюється проект Закону „Про волонтерський рух”. Це свідчить про визнання

суспільством значущості волонтерської діяльності.

Згідно із Законом України „Про соціальну роботу з дітьми та молоддю” волонтерський рух – це добровільна, добродійна, неприбуткова та вмотивована діяльність, яка має суспільно корисний характер.

Отже, волонтерський рух – це добродійна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства в цілому.

Волонтерська діяльність – індивідуальна чи колективна – є способом:

- підтримки та зміцнення таких людських цінностей, як піклування та надання допомоги членам громади;
- використання кожною людиною своїх прав та обов'язків як члена певної громади в процесі навчання та розвитку впродовж усього життя, реалізуючи весь свій людський потенціал;
- взаємодії між людьми, незважаючи на всі відмінності, для спільного життя у здоровому стабільному суспільстві, для спільного вироблення нових способів вирішення проблем, які виникають.

У Загальній декларації про волонтерську діяльність, останній варіант якої був прийнятий на XVI Всесвітній конференції добровольців у 2001 році в Амстердамі (Нідерланди), визначено такі принципи діяльності добровольців:

- визнання права на закріплення за всіма чоловіками, жінками та дітьми, незалежно від їхньої расової приналежності, віросповідання, фізичних особливостей, відповідного соціального та матеріального становища;
- поважання гідності і культури всіх людей;
- надання допомоги, безкоштовних послуг особисто або організовано в дусі партнерства і братерства;
- визнання рівної важливості особистих і колективних потреб, сприяння їх колективному забезпеченню;
- перетворення волонтерства на елемент набуття нових знань і навичок, удосконалення здібностей, стимулюючи при цьому ініціативу і творчість людей, надаючи кожному можливість бути творцем, а не користувачем, спостерігачем [4].

За належністю до певної організаційної структури серед волонтерів України можна умовно виокремити тих, хто працює при центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а також волонтерів – членів різних громадських об'єднань.

В Україні волонтерський рух серед молоді набув масового характеру у різних сферах суспільного життя, зокрема, в області освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення тощо.

Особливість волонтерського руху в Україні полягає в тому, що найбільш чисельною групою волонтерів, які працюють у соціальній сфері, є учнівська та студентська молодь, а діяльність, яку вони здійснюють, має, переважно, соціально-педагогічний характер.

Волонтерська робота молодіжних груп спрямована, як правило на найболючіші проблеми, що існують в українському суспільстві. Типові види діяльності волонтерів у соціальній сфері – це догляд за хворими, людьми похилого віку та інвалідами на дому і у спеціалізованих установах, догляд за вмираючими у хоспісах, робота з ув'язненими у в'язницях, колоніях і допомога їм після виходу з ув'язнення, робота з дітьми і молоддю у дитячих садках, школах, групах вільного часу, молодіжних клубах, допомога представникам етнічних меншин через консультування і відповідний супровід, допомога бездомним і безпритульним, збір коштів тощо.

Участь молодих людей у волонтерському русі дає їм змогу зробити особистий внесок у розв'язання соціальних проблем, самореалізуватися через ініціювання

проектів і програм соціально-педагогічної спрямованості.

Найбільш поширеними формами підготовки волонтерів є семінари, тренінги, Школи волонтерів і табори.

Нині організація роботи волонтерів у державних і громадських організаціях виходить на якісно новий рівень. Порівняно з минулими роками, актуалізується питання менеджменту волонтерських програм, відпрацьовуються механізми залучення волонтерів до різних напрямів соціально-педагогічної діяльності. У деяких громадських організаціях серед співробітників є людина, яка займає посаду „менеджер волонтерів”. Цей спеціаліст повністю відповідає за набір, підписання угоди, постановку завдань і відслідковування результатів діяльності волонтерів. Лише за умови усвідомлення добровольцем таких питань, як зміст його роботи, його клієнти, ступінь його відповідальності, тривалість роботи, час початку та кінця роботи, місце роботи, особливості роботи, необхідність додаткової освіти, співробітники, пільги, заохочення, кар'єра, можна говорити про можливість якісної його роботи.

Це свідчить про те, що робота волонтерів також має свою ціну і вимагає від організації фінансових, кадрових і часових ресурсів.

Література

1. Грига І., Бриджовата О. Чинники виникнення психологічних проблем у волонтерів та шляхи оптимізації їхньої роботи // Національний ун-т „Кієво-Могилянська академія”. – Наукові записки. – К., 1999. – Т.7.: Політологія, соціологія. – С. 67-79
2. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку. – К.: Академпрес, 1999.– 112 с.
3. Івченко Н. М. Особливості розвитку волонтерського руху в Україні // Теоретичні питання освіти та виховання: Зб. наук. праць. – К., 2000. – С. 90-93.
4. Волонтерство: poradnik для організатора волонтерського руху / Укладач: Т.Л. Лях. – К.: ВГЦ “Волонтер”, 2001. – 150 с.
5. Лях Т.Л. Волонтерство як суспільний феномен // Проблеми педагогічних технологій: Збірник наукових праць / Волинський державний університет імені Лесі Українки. – Луцьк: Волинський академічний дім, 2004. – Випуск 3-4. – С. 139-144.
6. Лях Т.Л. Волонтерський рух та сучасні тенденції розвитку волонтерських організацій в Україні // Проблеми педагогічних технологій: Збірник наукових праць / Волинський державний університет імені Лесі Українки. – Луцьк: Волинський академічний дім, 2002. – Випуск 2. – С. 44- 53.
7. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я.Харченко та ін.; За заг. ред.: І.Д. Зверєвої, Г.М. Лактіонової. – К.: Наук. світ, 2003. – 233 с.